

MINISTRO PIRMININKO TARNYBA KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTAS

Gedimino pr. 11, LT-01103 Vilnius
Tel.: 2663746, 2663747. Faksas 2663745. El. p. kasp@lr.lt

Kančių olimpiada

Roger Cohen

Vilnius, Lietuva. Arši kova dėl „dvigubo genocido“, kurioje Stalino nusikaltimai varžosi su Hitlerio nusikaltimais, siautėja po plačiąją Europą, o retkarčiais praeities šuorai dar labiau pakursto ugnį. Dar vieną audrą sukėlė šį mėnesį minimos 70-sios nacių priimto Vanzės žydų naikinimo plano metinės.

Taip, praeitis vis dar klatingai žvilgčioja iš už ramios Europos uždangos. Prisiminimai netramdomai sukuriuoja tose žemyno dalyse, kurias amerikiečių istorikas Timothy Snyderis vadina „kraujo žemėmis“ – skerdyklose nuo Lietuvos iki Ukrainos, kurias Hitleris ir Stalinas pajungė savo žudikiškiems tikslams.

Minėdami 70-ąsias Vanzės konferencijos metines, daugiau kaip 70 Europos Parlamento narių, įskaitant ir 8 Lietuvos atstovus, pasirašė deklaraciją, kuria prieštaraujama „bandymams sumenkinti Holokaustą nuvertinant jo unikalumą ir laikant jį lygiu, panašiu ar lygiaverčiu komunizmui“. Joje taip pat atmetamos pastangos perrašyti Europos istorijos vadovėlius, kad juose atsispindėtų „dvigubo genocido“ sąvoka.“

Visa tai perpildė Lietuvos užsienio reikalų ministro konservatoriaus Audroniaus Ažubalio kantrybės taurę, ir jis deklaraciją pasirašiusius Lietuvos socialdemokratus išvadino „apgailėtinais“. Ministro atstovė spaudai pareiškė, kad vienintelis skirtumas tarp Hitlerio ir Stalino buvo jų ūsų ilgis. Ji teigė, kad teisiniu požiūriu jų abiejų nusikaltimai vertinami „absoliučiai vienodai“: tai genocidas, karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmogiškumui.

A. Ažubalio protrūkis atspindi buvusiai Sovietų imperijai priklausiusių šalių apmaudą, kad Jungtinės Amerikos Valstijos ir Vakarų Europa plačiai įamžina Hitlerio vykdytas žydų žudynes, o tuo tarpu Stalino nusikaltimai, įvykdyti prieš Antrąjį pasaulinį karą, jo metu ir jam pasibaigus, sulaukia kur kas mažiau dėmesio. Kur, klausia jie, JAV yra muziejus, įamžinantis Stalino teroro aukų atminimą?

2008 m. Prahos deklaracija, kurią pasirašė tokie šviesuoliai kaip Vaclavas Havelas, buvo bandoma spręsti šį klausimą primygtinai tvirtinant, kad komunistų nusikaltimai „Europos žmonių sąmonėje turi būti priimami taip pat“ kaip nacių nusikaltimai. Joje nuskambėjo raginimas rugpjūčio 23 d. (1939 m. Hitlerio ir Stalino pakto data) minėti kaip „atminimo dieną“, skirta tiek nacių, tiek komunistų nusikaltimų aukoms paminėti, taip kaip sausio 27 d. Europoje minimas „Holokausto aukų atminimas.“

Mes esame liudininkai to, ką Brandeis universiteto Holokausto tyrimų profesorius Antonijus Polonsky vadina „kančių olimpiada“. Kaip Artimųjų Rytų pavyzdys mums byloja, tai – pavojinga žaidimų forma.

Iki Vanzės konferencijos Lietuvoje buvo išžudyta daugiau nei 200 000 žydų, aktyviai padedant Lietuvos policijos padaliniais ir kitoms struktūroms. Tai buvo kruvinas reikalas, todėl dujų kameros pasitarnavo kaip emocinę įtampą persitempusiems žudikams mažinanti priemonė.

Postsovietinės Lietuvos istorijoje stebimos nuoširdžios, bet nepakankamos pastangos atsakyti į keblą klausimą: ar lietuviai iš esmės buvo (nacių nusikaltimų prieš žydus) vykdytojai ar (sovietų nusikaltimų prieš tautą) aukos.

To paklausiau kalbėdamas su Lietuvos Ministru Pirmininku Andriumi Kubiliumi. Jis sakė, jog A. Ažubalio pasisakyme yra „tam tikrų nesusipratimų“ ir kad „visiškai aišku, kad Holokausto nusikaltimai yra išskirtiniai, siaubingi nusikaltimai.“ Jis pridūrė, kad tai yra „labai skausmingas ir gėdingas dalykas“, kad „kai kurie lietuviai prie to taip pat yra prisidėję“.

A. Kubilius: „Akivaizdu, kad Stalino nusikaltimai taip pat buvo labai baisūs ir skausmingi, tačiau negalime jų lyginti“. Jis pacitavo T. Snyderį, kurio skaičiavimais per 12 Hitlerio ir Stalino vadovavimo metų tarp Berlyno ir Maskvos žuvo daugiau nei 14 milijonų žmonių. „Dauguma jų buvo žydai“, – sakė A. Kubilius, „bet taip pat buvo ir daug kitų tautybių žmonių.“

Premjeras apkaltino Rusiją dėl „postimperijos sindromo“, apakinusio Rusiją Maskvos nusikaltimams. Paklaustas, ar Rusija Lietuvai turėtų mokėti reparacijas, jis pasirinko pokario Vokietijos pavyzdžiu, kuri „suprato savo pareigą“. O jei Rusija oficialiai atsiprašytų, ar to užtektų? „Žinoma, ir ne tik mums, bet ir pačiai Rusijai.“ Susitaikymą su praeitimi jis pavadino „lakmusu“ Rusijai.

Šiame istoriniame minų lauke norėčiau išskirti septynis klausimus. Pirma, A. Kubiliaus vyriausybė nuoširdžiai stengiasi spręsti šį klausimą; ji pernai priėmė įstatymą, kuriame be kitų priemonių numatoma daugiau nei 50 milijonų JAV dolerių kompensacijos. Antra, pastangos yra nepakankamos: Genocido aukų muziejus Vilniuje, kuriame pagrindinę ekspozicijos vietą užima narsaus lietuvių pasipriešinimo sovietams gniaužimas, iš esmės atspindi vis dar iškreiptą nacionalinę psichiką. Trečia, sovietų nusikaltimų vertinimas Vakaruose yra iš tikrųjų nepakankamas (galbūt todėl, kad Stalinas buvo JAV sąjungininkas nugalint nacizmą) ir tam turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys. Ketvirta, Prahos deklaracija ir kiti bandymai prilyginti nacių ir sovietų nusikaltimus yra netinkami. Nacių ideologija, dėl kurios buvo šaudomi ir į duobes metami vaikai ir moterys, ir dėl kurios atsirado koncentracijos stovyklos, yra neabejotinai išskirtinė savo kruvinos prigimties esme. Penkta, kai kuriems sovietų nusikaltimams gali būti taikomas JT genocido apibrėžimas – „veika, kuria siekiama sunaikinti visiškai arba iš dalies nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę“, tačiau dėl per dažno vartojimo atsiranda pavojus žodžiui „genocidas“ prarasti savo prasmę ir svarbą. Šešta, Rusija jau seniai turėjo pripažinti sovietų nusikaltimus. Septinta, Baltijos šalių narystė Europos Sąjungoje ir NATO buvo genialus diplomatinis sprendimas išvengiant atminties siautėjimo, kuris galėtų pareikalauti dar daugiau aukų.